

Wyrok z dnia 9 września 2010 r., I CSK 134/10

Gwarancja udzielona w ramach generalnego zabezpieczenia długów celnych zabezpiecza należności, które zostały do niej przyporządkowane w wymagany sposób.

Sędzia SN Kazimierz Zawada (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Krzysztof Strzelczyk

Sędzia SN Bogumiła Ustjanicz

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Skarbu Państwa – Dyrektora Izby Celnej w R. przeciwko "I.T.U.V.I.G." S.A. w W. z udziałem interwenienta ubocznego po stronie pozwanego "P.S.M.C.H." S.A. w W. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 9 września 2010 r. skargi kasacyjnej pozwanego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 października 2009 r.

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 20 października 2009 r. oddalił apelację strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 15 kwietnia 2009 r., zasądającego od strony pozwanej na rzecz strony powodowej kwotę 111 434,80 zł z ustawowymi odsetkami z tytułu gwarancji zabezpieczającej zapłatę należności celnych.

Agencja Celną – "P.S.M.C.H." S.A. (dalej: „Agencja”), występująca w sprawie jako interwenient uboczny po stronie pozwanej, uzyskała na podstawie właściwych przepisów – m.in. art. 197 § 1 i 3 ustawy z dnia 9 stycznia 1997 r. – Kodeks celny (Dz.U. Nr 23, poz. 117 ze zm.; jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 75, poz. 802 ze zm. – dalej: „k.cel.”) – pozwolenie od Dyrektora Urzędu Celnego w R. „na stosowanie zabezpieczenia generalnego do procedury celnej dopuszczenia do obrotu” do

określonej kwotowo wysokości. Na podstawie tego pozwolenia Agencja – używając terminologii prawa celnego – „złożyła jako zabezpieczenie generalne” gwarancję PZU SA z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/116, bezwarunkowej i nieodwołalnej zapłaty na każde wezwanie beneficjenta, czyli Skarbu Państwa – Dyrektora Izby Celnej w R., wszelkich wymagalnych należności wraz z odsetkami, wynikających z powstałych w okresie od dnia 1 września 2002 r. do dnia 31 sierpnia 2003 r. długów celnych, podatków i innych opłat w sprawach celnych, do łącznej wysokości 7 000 000 zł, i gwarancję PZU SA z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117, bezwarunkowej oraz nieodwołalnej zapłaty na każde wezwanie beneficjenta, czyli Skarbu Państwa – Dyrektora Izby Celnej w R., wszelkich wymagalnych należności wraz z odsetkami, wynikających z powstałych w okresie od dnia 1 września 2002 r. do dnia 31 sierpnia 2003 r. długów celnych, podatków i innych opłat w sprawach celnych, do łącznej wysokości 2 700 000 zł. Terminy trwania odpowiedzialności gwaranta (obowiązywania gwarancji), w których beneficjent powinien wezwać gwaranta o zapłatę przyrzeczonego świadczenia, zostały w tych gwarancjach określone na wskazany w nich okres roku i 60 dni po jego upływie.

Kolejne gwarancje, udzielone Skarbowi Państwa – Dyrektorowi Izby Celnej w R. na zlecenie Agencji, związane z uzyskanym przez Agencję pozwoleniem „na stosowanie zabezpieczenia generalnego do procedury celnej dopuszczenia do obrotu”, pochodziły od Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji "C.S." S.A. – poprzednika prawnego strony pozwanej. Pominąwszy okresy obowiązywania i wysokość kwot, do których gwarant odpowiada, miały one taką samą treść. Ponadto gwarancja z dnia 8 lipca 2003 r., nr .../148, przejmowała odpowiedzialność gwarancyjną za zobowiązania wynikające z długów, do których uiszczenia zobowiązany byłby dłużnik w związku z dokumentami zgłoszenia celnego wystawionymi w okresie ważności gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/116, dotyczącymi odpraw niezamkniętych do dnia 1 września 2003 r., a gwarancja z dnia 8 lipca 2003 r., nr .../147, przejmowała odpowiedzialność gwarancyjną za zobowiązania wynikające z długów, do których uiszczenia zobowiązany byłby dłużnik w związku z dokumentami zgłoszenia celnego wystawionymi w okresie ważności gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117, dotyczącymi odpraw niezamkniętych do dnia 1 września 2003 r. Dalszy ciąg gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/116 i gwarancji z dnia 8 lipca 2003 r., nr .../148, zmienionej aneksem z dnia 27 października 2003 r. przez podwyższenie maksymalnej kwoty

gwarancyjnej do 9 000 000 zł, stanowiły, zastrzegające przejęcie odpowiedzialności gwarancyjnej za zobowiązania objęte poprzedniczką (związane z dokumentami wystawionymi w okresie ważności poprzedniczki), gwarancja z dnia 7 lipca 2004 r., nr 150100/125/24/2004, gwarancja z dnia 5 lipca 2005 r., nr .../070, i gwarancja z dnia 29 sierpnia 2006 r., nr GC/1501, a dalszy ciąg gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117 i gwarancji z dnia 8 lipca 2003 r., nr .../147, stanowiła – z analogiczną klauzulą o przejęciu odpowiedzialności gwarancyjnej za zobowiązania objęte poprzedniczką – gwarancja z dnia 6 lipca 2004 r., nr .../124. Gwarancja ta nie była wznawiana i wygasła.

We wszystkich gwarancjach zastrzeżono, że w wypadkach, w których określone zobowiązanie powstało przed upływem terminu obowiązywania gwarancji, lecz nie stało się jeszcze wymagalne, zawiadomienie o tym gwaranta w terminie obowiązywania gwarancji przez beneficjenta powoduje przedłużenie trwania odpowiedzialności gwaranta w odniesieniu do tego zobowiązania aż do oznaczonego dnia liczonego od uprawomocnienia się rozstrzygnięcia dotyczącego istnienia tego zobowiązania.

Kwestią sporną jest objęcie gwarancją udzieloną przez poprzednika prawnego strony pozwanej długu celnego (a ściślej: roszczenia o zapłatę długu celnego) Tomasza K. Dług ten, w wysokości 111 434,80 zł, powstał w związku ze zgłoszeniem w dniu 16 maja 2003 r. przez Agencję działającą jako przedstawiciel bezpośredni Tomasza K. importowanego przez niego towaru „do procedury celnej dopuszczenia do obrotu”. Pracownik Agencji w dokumencie zgłoszenia celnego z dnia 16 maja 2003 r., zweryfikowanego w tym samym dniu przez funkcjonariusza organu celnego w zakresie wartości towaru i wysokości długu celnego, wskazał na zabezpieczenie należności celno-podatkowych gwarancją z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117, przez odnotowanie potwierdzenia złożenia tej gwarancji, a funkcjonariusz Urzędu Celnego sprawdził, czy wskazane zabezpieczenie jest wystarczające i dokonał odpowiedniego wpisu we właściwych dokumentach.

Dług Tomasza K. został stwierdzony ostateczną decyzją z dnia 14 grudnia 2004 r., wydaną w wyniku wznowienia postępowania. Decyzja ta stała się ostateczna w dniu 26 kwietnia 2005 r., po utrzymaniu jej w mocy przez organ odwoławczy. W dniu 14 grudnia 2005 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny odrzucił prawomocnym postanowieniem skargę na decyzję organu odwoławczego.

Dnia 9 października 2007 r. strona powodowa wezwała stronę pozwaną do zapłaty kwoty 111 434,80 zł, równej wysokości długu Tomasza K., z sumy gwarancji nr GC/1501, tj. z sumy gwarancji, która stanowiła kontynuację gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r. nr GC/116, a nie gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117, odnotowanej w zgłoszeniu celnym i innych właściwych dokumentach. Gwarancja, do której strona powodowa skierowała żądanie zapłaty, została udzielona w dniu 29 sierpnia 2006 r., a przewidziana w niej odpowiedzialność gwaranta trwała w okresie od dnia 1 września 2006 r. do dnia 30 października 2007 r.

Zdaniem strony pozwanej, żądanie pozwu jest bezzasadne. Długu Tomasza K. nie można przyporządkować tej gwarancji, do której skierowane zostało żądanie strony powodowej, ponieważ dług ten został już przyporządkowany do innej gwarancji, której ostatnia kontynuatorka, gwarancja z dnia 6 lipca 2004 r., nie była wznawiana i wygasła; jej dokument został nawet – co jest między stronami bezsporne – wcześniej zwrócony.

Sąd Apelacyjny, w ślad za Sądem Okręgowym, nie podzielił stanowiska strony pozwanej. Według obu Sądów, jeżeli strona powodowa dysponowała początkowo dwiema liniami gwarancji, to zakończenie ochrony wynikającej z jednej z nich nie może powodować, że długi celne powstałe w okresie obowiązywania dwóch pierwotnych gwarancji nie są zabezpieczone w żaden sposób, skoro druga linia gwarancji zachowała ciągłość do czasu ostatecznego ustalenia wysokości długu celnego Tomasza K.

W skardze kasacyjnej strona pozwana zarzuciła naruszenie art. 5, 65 i 353¹ k.c. oraz art. 328 § 2, art. 385 i 386 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje: (...)

Należy podzielić ugruntowany w polskim piśmiennictwie oraz orzecznictwie pogląd, że źródłem stosunku prawnego gwarancji ubezpieczeniowej, podobnie jak gwarancji bankowej, jest umowa między gwarantem a beneficjentem (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 1993 r., III CZP 16/93, OSNCP 1993, nr 10, poz. 166, i z dnia 28 kwietnia 1995 r., III CZP 166/94, OSNC 1995, nr 10, poz. 135, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 1996 r., II CRN 38/96, OSNC 1996, nr 9, poz. 122). W konsekwencji nie ulega wątpliwości zastosowanie przy wykładni postanowień gwarancji objętych stanem faktycznym sprawy dyrektyw wynikających z art. 65 §1 i 2 k.c.

Zgodnie z przyjmowaną na gruncie art. 65 k.c. kombinowaną metodą wykładni, w braku – tak jak w niniejszej sprawie – rzeczywistego porozumienia się stron co do treści złożonego oświadczenia woli, za prawnie wiążące należy uznać znaczenie oświadczenia ustalone według obiektywnego wzorca wykładni. Chodzi tu o znaczenie, które jest dostępne dla adresata przy założeniu – jak się określa w piśmiennictwie – starannych z jego strony zabiegów interpretacyjnych. Na doniosłość tego znaczenia wskazuje zawarty w art. 65 § 1 k.c. nakaz tłumaczenia oświadczenia woli tak, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których zostało złożone, zasady współżycia społecznego i ustalone zwyczaje (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2007 r., V CSK 63/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 116).

W okolicznościach niniejszej sprawy wymaganie starannych zabiegów interpretacyjnych stawiane adresatowi oświadczenia woli nakazywało uwzględnienie przez beneficjenta rozpatrywanych gwarancji ścisłego powiązania tych gwarancji z regulacjami zabezpieczenia należności z tytułu długu celnego i przewidzianego w tych regulacjach sposobu zabezpieczenia należności z tytułu tego długu przez ustanowienie zabezpieczenia generalnego w postaci gwarancji.

W myśl art. 195 § 1 k.cel., organ celny w przypadkach, w których przewidywały to przepisy prawa celnego, mógł od dłużnika lub osoby mogącej stać się dłużnikiem zażądać złożenia zabezpieczenia w celu zagwarantowania pokrycia kwot wynikających z długu celnego. W szczególności, w przypadkach, w których przyjęcie zgłoszenia celnego powodowało powstanie długu celnego, towary objęte tym zgłoszeniem mogły zostać zwolnione jedynie wtedy, gdy kwota wynikająca z długu celnego została – jeżeli nie doszło do jej zapłaty – zabezpieczona (art. 76 k.cel.). Wzorowany także w zakresie zabezpieczenia długu celnego na obowiązującym w Polsce dopiero od dnia 1 maja 2004 r. rozporządzeniu Rady (EWG) nr 2913/92 z dnia 12 października 1992 r. ustanawiającym wspólnotowy kodeks celny (Dz. Urz. UE L 1992 nr 302, s. 1 – dalej: „w.k.cel.”), kodeks celny, który obowiązywał w Polsce do 30 kwietnia 2004 r., dopuszczał stosowanie przez osoby spełniające określone wymagania, po uzyskaniu pozwolenia organu celnego, zabezpieczenia generalnego w celu zagwarantowania pokrycia powstałych lub mogących powstać długów celnych (art. 197). Zabezpieczenie to mogło mieć postać gwarancji (art. 199 § 1 pkt 2) udzielonej przez podmiot odpowiadający oznaczonym wymaganiom (art. 201 § 2).

Gwarant powinien zobowiązać się na piśmie do zapłacenia solidarnie z dłużnikiem bezwarunkowo i nieodwołalnie na każde wezwanie organu celnego zabezpieczonej kwoty wynikającej z długu celnego, jeżeli jej zapłacenie stanie się wymagalne (art. 201 § 1). Do gwarancji jako zabezpieczenia generalnego miały oczywiście zastosowanie także ogólne regulacje dotyczące zabezpieczenia zapłaty długu celnego, a w szczególności ta, że w odniesieniu do tego samego długu celnego organ celny mógł zażądać złożenia tylko jednego zabezpieczenia (art. 195 § 2), oraz odnoszące się do ustalania i kontroli wysokości zabezpieczenia przez organ celny (art. 198, 204 i 205). Założeniem wymienionych przepisów było, że zabezpieczenie powinno pokrywać całość kwoty wynikającej z długu celnego, dlatego organ celny powinien był odmówić przyjęcia zabezpieczenia niespełniającego tego wymagania, a gdyby dopiero po złożeniu zabezpieczenia okazało się, że wymaganie to nie jest spełnione, zażądać dodatkowego lub nowego zabezpieczenia. Przepisy kodeksu celnego dotyczące zabezpieczenia wzorowane były na obowiązujących obecnie w ich miejsce art. 189-200 w.k.cel.

Stosownie do rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 10 listopada 1999 r. w sprawie trybu i warunków wydawania i cofania pozwolenia na stosowanie zabezpieczenia generalnego i zabezpieczenia ryczałtowego oraz wypadków, w których zabezpieczenia te można stosować, a także sposobu określania wysokości zabezpieczenia ryczałtowego (Dz.U. Nr 96 poz. 1125 ze zm. – dalej: "rozporządzenie Ministra Finansów z 1999 r."), pozwolenie organu celnego na stosowanie zabezpieczenia generalnego powinno określać w szczególności procedurę celną lub procedury celne, do których zabezpieczenie to może być stosowane, oraz jego dopuszczalną wysokość. Na żądanie wnioskodawcy, wysokość ta powinna być podzielona na części. Osobie, która uzyskała pozwolenie, należało wydać potwierdzenie złożenia zabezpieczenia generalnego, przy czym gdy dopuszczalna kwota całego zabezpieczenia została w pozwoleniu podzielona na części – należało wydać odrębne potwierdzenie co do każdej części (§ 2 ust. 1 pkt 3 i 4, § 4 ust. 1 pkt 2 i 3, § 6 ust. 1 pkt 1). Funkcjonariusz celny na potwierdzeniu złożenia zabezpieczenia generalnego odnotowywał powstanie oraz wykonanie zobowiązań objętych tym zabezpieczeniem (§ 7 ust. 2).

W myśl art. 33 ustawy z dnia 19 marca 2004 r. - Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo celne (Dz.U. Nr 68, poz. 623 ze zm.), zabezpieczenia kwot długu celnego złożone na podstawie przepisów dotychczasowych zachowują swoją

ważność do czasu, na jaki zostały przyjęte. Skoro art. 76 k.cel., wzorem art. 74 w.k.cel., uzależniał zwolnienie towarów objętych zgłoszeniem celnym od zabezpieczenia należności z tytułu powstałego długu celnego, dług ten powinien być przyporządkowany do określonej gwarancji mającej zabezpieczać należności powstające w ramach "procedury celnej dopuszczenia do obrotu"; tylko wtedy mogło dojść do jego zabezpieczenia przez daną gwarancję. Wymagało to sprawdzenia przez funkcjonariusza organu celnego, czy odpowiednia kwota w jej ramach jest jeszcze niewykorzystana. Z tego względu za rozstrzygające o przyporządkowaniu powstałego długu celnego do danej gwarancji należało uznać czynność funkcjonariusza wymienioną w § 7 ust. 2 rozporządzenie Ministra Finansów z 1999 r., czyli odnotowanie powstałego długu podlegającego zabezpieczeniu na potwierdzeniu złożenia zabezpieczenia generalnego. Koniecznością przyporządkowania powstałego długu do danej gwarancji należy też tłumaczyć wielość wydawanych potwierdzeń złożenia zabezpieczenia generalnego w razie podziału kwoty całego dopuszczonego zabezpieczenia generalnego na części. Konieczność przyporządkowania powstałego długu do danej gwarancji stanowi także założenie przepisów normujących ustalanie i kontrolę wysokości zabezpieczenia przez organ celny. W związku z wymaganym przyporządkowaniem powstałego długu celnego do danej gwarancji samo udzielenie jednemu beneficjentowi gwarancji dotyczących „procedury celnej dopuszczenia do obrotu” nie naruszało przepisu, zgodnie z którym w odniesieniu do tego samego długu organ celny może zażądać jednego tylko zabezpieczenia. Do naruszenia tego przepisu doszłoby dopiero w razie przyporządkowania powstałego długu do obu gwarancji.

Kierując się stawianym adresatowi oświadczenia woli na podstawie art. 65 § 1 k.c. wymaganiem starannych zabiegów interpretacyjnych, należało zatem uznać za wiążące dla strony powodowej takie znaczenie udzielanych jej gwarancji, zgodnie z którym gwarant upoważniał stronę powodową do przyporządkowania danej gwarancji określonych należności z tytułu długu celnego i zobowiązywał się jedynie do ich zapłaty stronie powodowej na wypadek nieuiszczenia przez dłużnika – w razie ziszczenia się jeszcze pewnych dodatkowych wymagań dotyczących zgłoszenia żądania zapłaty. W szczególności należało więc uznać, że gwarant udzielając gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117, w której zobowiązywał się do zapłaty na rzecz beneficjenta wszelkich wymagalnych należności wraz z odsetkami,

wynikających z powstałych w okresie od dnia 1 września 2002 r. do dnia 31 sierpnia 2003 r. długów celnych, podatków i innych opłat w sprawach celnych „dopuszczenia do obrotu” z udziałem Agencji, do łącznej wysokości 2 700 000 zł., upoważniał beneficjenta do przyporządkowania do udzielonej mu gwarancji jedynie należności o wskazanych cechach i zobowiązywał się tylko do ich zapłaty na jego rzecz po spełnieniu określonych przesłanek. Zobowiązanie, jakie gwarant zaciągał wobec beneficjenta w chwili przyjęcia przez niego tej gwarancji, wymagało więc późniejszej konkretyzacji. Odpowiednio rzecz przedstawiała się w przypadku pozostałych gwarancji objętych stanem faktycznym sprawy.

W gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117, gwarantowany rezultat stanowiła zatem zapłata przez reprezentowanego przez Agencję dłużnika z nadejściem terminu wymagalności należności, wynikających z przyporządkowanych w odpowiedni sposób do tej gwarancji, powstałych w okresie od dnia 1 września 2002 r. do dnia 31 sierpnia 2003 r., długów w sprawach celnych związanych z dopuszczeniem towarów do obrotu. W razie nienastąpienia tego rezultatu, dług gwaranta stawał się wymagalny wobec beneficjenta; beneficjent mógł żądać od gwaranta zapłaty równowartości nieuiszczonej należności z tytułu długu celnego wraz z odsetkami. Z żądaniem tym powinien wystąpić w określonym w umowie terminie trwania odpowiedzialności gwaranta, z zastrzeżeniem wyjątków związanych z możliwością przedłużenia odpowiedzialności gwaranta co do zobowiązań podatkowych, które stały się wymagalne później, lub przejęciem odpowiedzialności gwaranta przez kolejną gwarancję. Podobnie było w przypadku pozostałych gwarancji.

Przyjęcie w zaskarżonym wyroku, że strona powodowa była uprawniona do żądania od strony pozwanej zapłaty sumy równej wskazanemu długowi Tomasza K. na podstawie gwarancji z dnia 29 sierpnia 2006 r., nr GC/1501, uznanej za czynność, stanowiącą dalszy ciąg gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/116, nastąpiło zatem w wyniku wadliwej, niezgodnej z art. 65 k.c., wykładni wchodzących w grę umów gwarancyjnych. Jeżeli wskazany przez stronę powodową dług Tomasza K. został w wymagany sposób przyporządkowany do gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117, w związku z czym zapłata odpowiadającej mu należności została zabezpieczona przez tę właśnie gwarancję, to podstawą dochodzonego od strony pozwanej przez stronę powodową żądania zapłaty mogłaby być tylko gwarancja stanowiąca dalszy ciąg gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117,

oczywiście tylko o tyle, o ile rzeczywiście przejmowałaby wynikającą z gwarancji z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/117, odpowiedzialność za dług Tomasza K. i spełnione byłyby wszystkie przesłanki do dochodzenia „przejętej” odpowiedzialności. Tych kwestii nie ma jednak potrzeby rozważać ze względu na żądanie pozwu, wyraźnie odwołujące się do gwarancji z dnia 29 sierpnia 2006 r., nr GC/1501, uznawanej za ogniwo ciągu gwarancji zapoczątkowanego przez gwarancję z dnia 8 lipca 2002 r., nr GC/116.

Zaskarżony wyrok w zakresie, w jakim uchybia art. 65 k.c., narusza także art. 353¹ k.c.; przypisując zawartym w sprawie umowom gwarancyjnym skutki, których nie można uznać za uzgodnione przez strony, nie respektuje przyznanej stronom w tym przepisie autonomii woli w dziedzinie stosunków obligacyjnych. (...)

Ze względu na zasadność podniesionych w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia art. 65 i 353¹ k.c., Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., jak w sentencji.